

تبریز، ویتربین خانه‌های تاریخی ایران / راز خانه‌های تاریخی شهر تبریز

وجود 800 خانه تاریخی و قدیمی در شهر تبریز، به نوعی این شهر را به عنوان پایتخت و ویتربین خانه‌های تاریخی در ایران تبدیل کرده است.

به گزارش **خبرگزاری فارس** از تبریز، وجود 800 خانه تاریخی و قدیمی در شهر تبریز، به نوعی این شهر را به عنوان پایتخت و ویتربین خانه‌های تاریخی در ایران تبدیل کرده است، که به نظر می‌رسد، با وجود این همه خانه تاریخی در شهر اولین‌ها، معرفی این آثار تاریخی و دیدنی برای توره‌های خارجی و داخلی برای توسعه صنعت گردشگری در کشورمان و به ویژه این منطقه مغفول و مهجور مانده است. به سخی دیگر، هر چند بسیاری از گردشگران خارجی و داخلی به منظور آشنایی بیشتر با این مکان‌ها و به خصوص با سبک زندگی و فرهنگ محلی این مناطق ترجیح می‌دهند، در خانه‌های تاریخی اقامت گزینند، ولی متأسفانه هنوز برنامه خاصی برای اقامت این گردشگران در این خانه‌ها در سطح کشور و به ویژه شهر تبریز تدوین و پیش‌بینی نشده، در حالی که اکثر گردشگرانی که به کشورمان و در راس آنها به آذربایجان و شهر اولین‌ها سفر می‌کنند، این برنامه را حلقه مفقوده صنعت گردشگری ایران می‌دانند. *** تبریز، ویتربین خانه‌های تاریخی ایران** این اوصاف، تبریز، شهر خانه‌های تاریخی، قدیمی زیبا و به بیان دیگر، این شهر ویتربین خانه‌های تاریخی ایران است، به طوریکه از کیلومترها دور نظر هر بیننده را به خود جلب می‌کند، تا اینکه در کنار این خانه‌ها با اندرونی و بیرونی، شیشه‌های رنگی، سقف‌های گچ‌بری، حوض‌خانه و سرداب آن؛ عکس یادگاری گرفت. با این وجود، انتخاب تبریز به عنوان شهر گردشگری جهان اسلام در سال 2018، فرصت مناسبی است برای معرفی این آثار؛ تا اینکه از تمام ظرفیت‌های شهر اولین‌ها، به بهترین شکل و ممکن برای جذب گردشگر داخلی و خارجی استفاده کرد. *** پرسه در میان خانه‌های تاریخی تبریز** این رو، در گزارشی به معرفی برخی از خانه‌های قدیمی و تاریخی شهر تبریز و برخی شهرستان‌های آذربایجان شرقی می‌پردازیم. *** خانه استاد شهریار** خانه استاد شهریار، با قدمت دوره پهلوی دوم (1347) در مرکز شهر تبریز قرار دارد. خانه استاد شهریار بعدها به تملک شهرداری شهر تبریز درآمد و به موزه ادبی استاد شهریار تبدیل شد. این خانه در سال 1386 توسط سازمان میراث فرهنگی و گردشگری با شماره 22729 در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسید. *** خانه پروین اعتصامی** پروین اعتصامی در تاریخ 25 اسفند سال 1285 خورشیدی در خانه‌ای در محله ششگلان تبریز و در کوچه‌ای به همین نام، متولد شد و تا سن 6 سالگی که به همراه خانواده به تهران مهاجرت نمود، در این خانه پرورش یافت. *** خانه حریری** خانه حریری مربوط به دوره قاجار است و در تبریز واقع شده و این اثر در تاریخ 27 دی 1377 با شماره ثبت 2242 به عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. تاریخچه این بنا به اوایل دوران قاجار برمی گردد، که دو حیاط بیرونی و اندرونی و دو بلوک خانه دارد، که هر دو رو به قبله است، نمای ساختمان بیرونی جلوه‌گاه هنر اصیل ایرانی و دارای نقاشی‌های بسیار زیبا و اصیل است، که الهام گرفته از موضوعات اساطیری قدیم از جمله داستان یوسف و زلیخا از قرآن مجید و دیگر تواریخ و داستان‌ها است و سقفی سراپا نمونه قدرتمند و شگفت انگیزی از مینیاتور ایرانی است. *** خانه امیر نظام گروسرخ** خانه امیر نظام گروسرخ در محله ششگلان شهر تبریز قرار دارد. این خانه که از آن به عنوان موزه قاجار استفاده می‌شود در دوره ناصرالدین شاه و در زمان پیشکاری امیر نظام گروسی و توسط وی ساخته شده است. عمارت امیرنظام در زمینی به مساحت 3000 متر مربع، در 2 طبقه و با زیر بنای 1500 متر مربع ساخته شده است. خانه امیر نظام (موزه قاجار تبریز)، در سال 1370 توسط سازمان میراث فرهنگی خریداری شده و با توجه به آسیب‌های جدی که به بنا رسیده بود با حفظ ویژگی‌های معماری بنا و شاخص‌های سنتی مورد بازسازی قرار گرفت. این خانه زیبا در سال 1370 با شماره 1749 در فهرست آثار ملی کشور ثبت شد. *** خانه حیدرزاده** عمارت تاریخی واقع در منطقه مقصودیه شهر تبریز است، که در سمت جنوب ساختمان شهرداری تبریز قرار دارد. هیچ سند تاریخی مبنی بر زمان احداث این خانه در دست نیست اما تحقیقات نشان می‌دهند که این خانه در حدود سال 1870 توسط حاجی حبیب لک ساخته شده است. این خانه در سال 1378 در فهرست میراث ملی ایران با شماره 2524 به ثبت رسید. خانه حیدرزاده در سال 1380 بازسازی شد و هم‌اکنون به عنوان مرکز اطلاع‌رسانی گردشگری استان آذربایجان شرقی و تبریز استفاده می‌شود. *** خانه گنجه‌ای‌زاده** خانه گنجه‌ای‌زاده از بناهای تاریخی شهر تبریز است و معماری مختلفی از سبک دوره قاجار و پهلوی دارد. این خانه 3 هزار مترمربع مساحت دارد و اعیانی آن در 3 طبقه متشکل از تعدادی اتاق در یک ردیف بدون اندرونی و بیرونی است. این بنا شامل دو بخش است. بخش شرقی متعلق به دوره قاجاریه و بخش غربی که اوایل پهلوی اول به ساختمان قبلی اضافه شده است. پلان‌های معماری، ترکیب دو بخش مجموعه، ایوان‌ها، راه پله‌های دو طرفه و کاربرد مطلوب آجر از خصوصیات بارز این بنا است. این اثر با شماره 6021 در سال 1381 در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسید. *** خانه قدکی تبریز** این خانه و خانه بهنام و خانه گنجه‌ای‌زاده جمعا از کاربری مسکونی به کاربری آموزش عالی تغییر عملکرد داده و جزء مجموعه دانشگاه هنر اسلامی تبریز است و در محور تاریخی و فرهنگی تبریز واقع شده است. بنا متعلق به اواسط دوره قاجاریه بوده و در دو دوره تکمیل شده است و شامل اندرونی و بیرونی است. *** خانه بلورچیان** خانه بلورچیان از جمله آثار اواخر دوره قاجاریه است و در محله سرخاب قاپوسی شهر تبریز قرار دارد. خانه بلورچیان در سال 1379 توسط سازمان میراث فرهنگی با شماره 3113 در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسید. *** خانه شربت اوغلی** این خانه متعلق به حکومت قاجاریه است که در اوایل پهلوی اتاق‌هایی در دو طبقه به ضلع شمالی حیاط باغچه اضافه شده است. این ساختمان دو طبقه و دارای اندرونی و بیرونی است. این ساختمان برای استفاده مسکونی ساخته شده ولی در سال 1369 برای شهرداری تبریز خریداری و بعد از مرمت توسط میراث فرهنگی تبدیل به فرهنگسرای تبریز شده است. این اثر به شماره 3222 در تاریخ شش اسفند 1379 در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیده است. *** خانه سرخه‌ای** خانه سرخه‌ای در نیمه دوم حکومت قاجارها ساخته شده، این خانه متعلق به میرزا مهدی فراشباشی، داماد مظفرالدین شاه بوده است. مهمترین عوامل تزئین در این خانه گچ‌بری‌های متنوع در داخل و خارج ساختمان و انواع تزئینات چوبی و آینه‌کاری‌های سقفی است. خانه سرخه‌ای در سال 1379 توسط سازمان میراث فرهنگی با شماره 2779 در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسید. *** خانه مشروطه** خانه مشروطه واقع در محله قدیمی راسته کوچه (خیابان شهید مطهری فعلی) از بناهای تاریخی دوره قاجار است، که تاریخ بنای آن به سال 1245 خورشیدی می‌رسد. این خانه متعلق به حاج میرزا مهدی کوزه‌کنانی معروف به ابوالمله؛ از بازرگانان خوش‌نام شهر تبریز و یکی از حامیان بزرگ نهضت آزادیخواهی مردم آذربایجان بوده است، در دوران خودمختاری آذربایجان در سال‌های 1324 تا 1325 نیز محل تجمع سران فرقه دمکرات آذربایجان بوده است. *** خانه بهنام‌خان** خانه بهنام‌خان بهنام از قدیمی‌ترین بناهای اوایل دوره قاجار در شهر تبریز است که در دوره ناصرالدین شاه مرمت شده است. این خانه در حال حاضر به دانشکده معماری دانشگاه صنعتی سهند تبدیل شده است. *** خانه ثقه الاسلام** خانه ثقه الاسلام تبریزی در خیابان چایکنار و مابین پل قاری و مسجد صاحب الامر واقع شده است. ثقه الاسلام از مبارزان دوره مشروطه بود، که در صبح عاشورای 1330 قمری توسط اشغالگران روس به دار آویخته شد. *** خانه صرافلار** خانه صرافلار تبریز واقع در خیابان شمس تبریزی، متعلق به دوره قاجار و اوایل پهلوی است. این خانه توسط سازمان میراث فرهنگی خریداری و مرمت شده و از سال 1374 به عنوان نمایشگاه و خانه سفال مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. *** خانه علی مسیو** علی مسیو یکی از شخصیت‌های برجسته و مشهور نهضت مشروطه در آذربایجان بوده و این خانه منسوب به او می‌باشد. وی یکی از بنیانگذاران دسته مجاهدین تبریز است. موقعیت این بنا در خیابان ارتش جنوبی کوچه صدر بن بست ختایی‌ها می‌باشد. *** خانه ختایی تبریز (خانه هنرمندان تبریز)** ختانیان خانواده بازرگان و ثروتمندی بودند، که در نزدیکی باغ شمال در خانه‌ها و باغ‌های بزرگ تو در تو در کوچه صدر منزل داشتند. این خانه توسط شهرداری خریداری شده و در 11 آبان 1389 با حضور شهردار تبریز و اعضای شورای شهر و اهالی فرهنگ و هنر به نام «خانه هنرمندان تبریز»، افتتاح و به سازمان فرهنگی هنری شهرداری تبریز واگذار شده است. *** خانه لاله‌ای** خانه لاله‌ای که دفتر پژوهش‌های تاریخی مرحوم یحیی ذکا در آن افتتاح شده است، متعلق به دوره پهلوی اول است، که در خیابان ارتش جنوبی کوچه صدر قرار دارد. *** خانه قاسم اهری** این بنا در محله دکتر اهری، در محلات قدیمی اهر قرار گرفته است. دکتر قاسم اهری از رجال سیاسی دوره رضاخان بوده است. این خانه در دوره‌های گذشته شاهد حضور رضاخان، محمد رضا پهلوی و دکتر اقبال نخست وزیر دولت وقت بوده است. *** خانه سیف العلماء** این خانه در محله گزاشت که از محلات قدیمی شهر بناب است و در خیابان شهید بهشتی (خیابان دریا) قرار دارد. این بنا مربوط به اوایل دوره قاجاریه است که به منزل سیف العلماء شهرت دارد که متعلق به شیخ علی قاضی می‌باشد. *** خانه امیر ارشد**

ورزقان این خانه تاریخی در دو طبقه قاجاری به وسعت یکهزار و 100 متر مربع با بدنه سنگی، سقف طبقه همکف آجری و با طاق‌های آهنگ متقاطع بنا شده است. بنای این ساختمان سنگی به «داش عمارت» مشهور است و به کاخ امیر ارشد قراجه داغی از بناهای زیبا و منحصر به فرد شهرستان ورزقان مربوط می‌شود. این بنا در روستای «آبخواره»، به فاصله 12 کیلومتری غرب ورزقان قرار گرفته و با بهره‌گیری از شیوه معماری تاریخی منطقه و سبک ویژه ابنیه قاجاری طراحی و ساخته شده است. خانه امیر ارشد ورزقان در آذر ماه 1378 با شماره 2522 در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیده است. در ادامه این گزارش به معرفی چند عمارت تاریخی و زیبای موجود در شهر تبریز می‌پردازیم، که به نوعی از جمله مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری و تاریخی این شهر به حساب می‌آید. *** عمارت شهرداری تبریز** عمارت شهرداری تبریز در سال 1314 شمسی در محل گورستان متروک و مخروبه کوی نویر با نظارت مهندسان آلمانی در زمان ریاست شهرداری حاج ارفع الملک جلیلی بنا شده است. این ساختمان دارای یک برج ساعت چهار صفحه‌ای است، که با طنین موزون زنگ‌هایش هر 15 دقیقه یک بار، گذشت زمان را به گوش مردم تبریز می‌رساند. نمای خارجی تالار شهرداری تبریز از سنگ تراشیده بوده و نقشه ساختمان آن با نمونه ساختمان‌های کشور آلمان قبل از جنگ جهانی دوم مطابقت دارد. این بنا در وسط شهر تبریز و در میدانی موسوم به میدان ساعت واقع شده و در حال حاضر تبدیل به موزه ای به نام موزه شهر و شهرداری شده است. *** عمارت ائل‌گلی تبریز** ائل‌گلی از گردشگاه‌های زیبای تبریز است، استخری بزرگ به شکل مربع به مساحت 54 هزار و 675 متر مربع است و در جنوب آن تپه‌ای وجود دارد که آنرا از بالا تا پایین، همسطح استخر، پله بندی کرده و نهر آبی از آن به سمت پایین روان است. در مرکز استخر، عمارتی به شیوه سنتی در دو طبقه ساخته شده و اطراف استخر به صورت پارک بسیار زیبا و فرح بخشی درآمده که یکی از زیباترین جاذبه‌های گردشگری آذربایجان شرقی به شمار می‌رود. بنای نخستین عمارت ائل‌گلی، را به دوره آق‌قویونلوها نسبت می‌دهند، که یک بار در زمان صفوی و بار دیگر در زمان قاجار، توسط «قهرمان میرزا» پسر «عباس میرزا نایب السلطنه»، در ایام حکمرانی بر آذربایجان، بازسازی شده است. *** خانه‌های تاریخی آذربایجان آینه‌هایی که باید پاک شوند، نه خراب‌کننده** در خور تامل دیگر اینکه، با توجه به مستندات موجود و اظهارات کارشناسان میراث فرهنگی و گردشگری، به خاطر وجود نزدیک 800 خانه قدیمی و تاریخی در محدوده بافت قدیمی و فرسوده شهر تبریز، اکثر این خانه‌ها در حال حاضر در معرض تخریب جدی است، به‌طوری‌که بارها شده، اصحاب رسانه، دوست داران و علاقه‌مندان به آثار تاریخی و قدیمی با ارائه گزارش، تحلیل و خبر در مورد خرابی این آثار تاریخی و با ارزشمند کشورمان هشدار داده‌اند، اما متأسفانه در این میان دستگاه‌های ذیربط و مسئولان امر آنطور که باید و شاید نگران این موضوع نیستند، به طوریکه این روزها این بنای تاریخی هر روز بهتر از دیروز، از یاد و خاطره‌ها از بین می‌رود. با این وجود؛ اکثر خانه‌های تاریخی و قدیمی کشورمان ایران عزیز، از دو قسمت اندرونی و بیرونی از بخش‌های چون در ورودی، هشتی، دالان، ایوان‌ها، سکو، سردر ورودی، حیاط و اتاق‌های اطراف آن، حوض، آشپزخانه، سرویس‌ها، برای ساخت خانه، گودال باغچه، بام، سرابستان، زمستان‌نشین، تابستان‌نشین، بهار خواب، اتاق کرسی، پایاب، شوادان، شبستان، شناسیل، آب سرا، اتاق بادگیر و ... تشکیل شده است. *** یک میراث و چند فریاداز** جمله مهم‌ترین ویژگی‌های این خانه‌های تاریخی و قدیمی در کشورمان، وسعت و مساحت زیاد این خانه‌ها، که با توجه به سبک زندگی، فرهنگ و آیین بومی و محلی، و به ویژه اقلیم و آب و هوای آن مناطق ساخته شده‌اند. در هر حال، به عقیده کارشناسان و متخصصان میراث فرهنگی و به خصوص معماری و شهری؛ رنگ‌های به کار رفته در تزئینات ساختمان‌ها متأثر از ویژگی‌های اقلیم گرم و خشک بوده‌اند. مصالح ساختمان‌ها، علاوه بر توانایی‌های سازه‌ای و توجه به مسائل اقتصادی و تأمین مصالح از نقاط نزدیک، بهترین شکل بهره‌برداری از انرژی محیط را نشان می‌دهند. به باور آنها، حکایت خانه‌های تاریخی در ایران که بخشی از هویت فرهنگی و تاریخی کشور را تشکیل می‌دهند، که مصداق یک صفحه شیشه‌ای است، که تخریب یا واگذاری آنها به اشخاص حقیقی و حقوقی بدون صلاحیت نگهداری از این آثار ارزشمند تاریخی، فاجعه از میان رفتن شناسنامه فرهنگی و هویت تاریخی را تشدید می‌کند. *** راز خانه‌های تاریخی شهر تبریز** به هر حال آنچه در گزارش پایانی این موضوع مهم به نظر می‌رسد، اینکه شهر تبریز با این همه ظرفیت‌ها و پتانسیلی که از آن نام برده می‌شود، یا استحقاق شهر نمونه گردشگری جهان اسلام، زیباترین و توسعه‌یافته‌ترین شهر ایران را دارد و یا نه؟! شکی نیست به یقین با عزم، کمک و همکاری دستگاه‌های مسئول، مدیران و دست‌اندرکاران و نیز با همت و تلاش خود شهروندان تبریزی؛ تحقق آرمان «تبریز شهری جهانی و برای همیشه به عنوان زیباترین و توسعه یافته‌ترین شهرهای جهان اسلام» ملقب شود و به نظر می‌رسد، دور از دسترس هم نباشد و در بین شهرهای ایران شهر تبریز، به عنوان اولین شهر جهانی توسعه یافته و زیبا لقب بگیرد. چرا که ملت و مسئولان این منطقه و به ویژه تبریزی‌ها در عرصه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی کشورمان نشان دادند، که همیشه و در همه حال پیشگام و در خط مقدم سایر کلانشهرهای ایران بوده و هستند، که نمود بارز این امر به خاطر همت و تلاش مردمان این خطه، شهر تبریز، به عنوان «شهر اولین‌ها»، مطرح است. -----نگارنده: موسی کاظم‌زاده